

پایه آیین‌نامه

دانشگاه فردوسی مشهد

دانشکده الهیات

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

دوره دکتری

عنوان:

مسئولیت خسارت مازاد بر دیه

استاد راهنما:

دکتر محمدصادق علمی

استاد مشاور:

دکتر عباسعلی سلطانی

نگارنده:

حسین طاهری

پاییز ۹۹

تقدیم

به مولای عالمیان، حضرت بقیه الله (عج) مظهر علم و عدالت، او که با آمدنش، اسرار نهفته عالم و راز و رمز خلقت و راه‌های رسیدن انسان به مراتب کمال را آشکار خواهد نمود و انسان به ستوه آمده از ظلم و خشونت و ناامنی، لذت و حلاوت امنیت و عدالت و حقیقت بندگی را خواهد چشید.

امید است با ظهور حجت الهی، حقیقت ابعاد و احکام کتاب الهی به روی انسان‌های تشنه و عاشق، آشکار و پرده ابهام و شبهه نقص موازین و احکام اسلامی زدوده شود و جامعه انسانی و اسلامی، با بهره‌مندی از منبع پر فیض و جامع علوم مادی و معنوی آن حضرت، به سعادت دنیوی و اخروی نایل آید.

سپاسگزاری

شکر و سپاس بی پایان به درگاه بی کران الهی، که به ما توفیق علم آموزی و بهره مندی از آیین نجات بخش اسلامی را عنایت فرمود.

و تشکر از زحمات همسر مهربان و خستگی ناپذیرم که همواره مشوق و حامی بنده در تحصیل علم و پژوهش بوده است.

بر خود لازم می دانم از تلاش و زحمات بی شائبه استاد راهنمای ارجمند، جناب آقای دکتر محمد صادق علمی، به خاطر رهنمودهای دلسوزانه و سعه صدری که در تهیه این رساله داشته اند، تشکر و قدردانی نمایم .

همچنین از استاد مشاور عزیز و گرامی جناب آقای دکتر عباسعلی سلطانی به جهت راهنمایی های مشفقانه ایشان، نهایت تقدیر و سپاسگزاری را دارم و برای همگی سلامت و سرفرازی، در همه امور زندگی را آرزومندم .

چکیده

در جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص، قوانین و مقررات قصاص و دیات مصوب ۱۳۶۱ پنج سال به طور آزمایشی و بعد، قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ و سپس در سال ۱۳۹۲ قانون مجازات اسلامی با اصلاحات جدیدی توسط محاکم حقوقی و قضایی مورد اجرا قرار گرفته است. سؤال مهمی که در اینجا مطرح می‌شود این است که، اگر خسارت صدمه وارده بر شخصی بیش از مقدار مقرر در قانون مجازات و دیه باشد و این مورد به اثبات هم برسد، مثل اینکه جهت مداوا، متحمل هزینه‌هایی شده یا از کار افتاده شود و یا اینکه مخارج زندگی او افزایش یابد و یا از حیث مادی و معنوی دچار کاهش ارزش شود، آیا مقدار زاید بر دیه قابل مطالبه است؟ به عبارتی آیا می‌شود با استناد بر اینکه زاید بر دیه چیزی نیست، خسارت‌های مازاد را بدون جبران گذاشت؟

به نظر می‌رسد طبق قانون مجازات اسلامی و قبل از آن در قانون دیات، خسارت‌های بیش از مقدار دیه قابل مطالبه نمی‌باشد، چرا که برای صدمات بدنی، عنوان دیه مقرر شده و مقدار دیه نیز معین و مشخص گردیده است و در مورد مازاد آن سکوت نموده است. بنابراین هر گاه خسارت صدمه وارده بر مجنی علیه بیش از مقدار دیه باشد، ظاهراً قابل مطالبه نیست و همین مبنا، سبب برداشت‌های متفاوت و در نتیجه، صدور آرای متفاوت و متناقض از محاکم شده است. لذا برای جبران خلا قانونی این موضوع، ضرورت دارد پیشینه، مبانی و مصادیق آن مورد بررسی قرار گیرد. با توجه به مباحث مطروحه، شایسته است بحث خسارت مازاد بر دیه، مورد بررسی قرار گیرد. بنا بر همین مبنا، عنوان «مسئولیت خسارت مازاد بر دیه» موضوع این رساله قرار گرفته است. در این تحقیق سعی شده است با بررسی همه جانبه موضوع، و از زوایای گوناگون، مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. شیوه تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی بوده و روش انجام تحقیق، کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد، و در پیرامون آن سعی شده است بر پایه نظرات فقها و حقوقدانان و به

استناد قوانین و مقررات، تحلیلی بر موضوع ارائه گردد. هدف از این پژوهش، بررسی جواز پرداخت خسارت مازاد بر دیه، با استفاده از مبانی فقهی و حقوقی در حقوق ایران می‌باشد. نتیجه حاصله از این رساله، این است که می‌شود بر طبق ادله‌ای همچون قاعده لاضرر، تسبیب، بنای عقلا، و همچنین با استفاده از نظرات فقها و مراجع عظام، قایل به پرداخت خسارت‌های مازاد بر دیه، خصوصاً در پرداخت هزینه‌های درمان شد.

واژگان کلیدی: خسارت، دیه، ضرر، فقه، مسئولیت.

فهرست مطالب

شماره	عنوان	صفحه
.....س	فصل اول:س
.....س	کلیات، مفاهیم و پیشینه دیهس
.....۰	مبحث اول: کلیات طرح موضوع۰
.....۰	(۱) طرح مساله۰
.....۱	(۲) ضرورت تحقیق در موضوع۱
.....۴	(۳) هدف و انگیزه۴
.....۵	(۴) سؤالهای اصلی و فرعی تحقیق۵
.....۵	(۵) فرضیههای تحقیق۵
.....۶	(۶) پیشینه تحقیق۶
.....۹	(۷) روش تحقیق۹
.....۹	(۸) ساختار تحقیق۹
.....۱۰	مبحث دوم: مفاهیم و پیشینه دیه۱۰
.....۱۱	گفتار اول: دیه۱۱
.....۱۱	بند اول: تعریف دیه۱۱
.....۱۱	الف: تعریف دیه در لغت۱۱
.....۱۲	ب: دیه در اصطلاح۱۲
.....۱۴	بند دوم: دیه از نظر فقیهان اهل سنت۱۴
.....۱۵	گفتار دوم: ارش و حکومت۱۵
.....۱۵	بند اول: تعریف ارش۱۵
.....۱۵	الف: تعریف ارش در لغت۱۵
.....۱۶	ب: تعریف ارش در اصطلاح:۱۶

۱۸	بند دوم: حکومت
۲۰	بند سوم: افتراق و اشتراک دیه و ارش
۲۰	الف: وجه افتراق دیه و ارش
۲۱	ب: وجه اشتراک دیه و ارش
۲۲	گفتار سوم: خسارت
۲۲	بند اول: تعریف خسارت
۲۲	الف: تعریف خسارت در لغت
۲۳	ب: تعریف خسارت در اصطلاح
۲۴	بند دوم: انواع خسارت
۲۵	الف: خسارت‌های وارده به سلامت زیان دیده
۲۶	ب: زیان ناشی از فوت مجنی علیه
۲۶	بند سوم: جبران خسارت مازاد بر دیه در صدمات بدنی
۲۸	گفتار چهارم: ضرر
۲۸	الف: مفهوم ضرر در لغت
۲۹	ب: مفهوم ضرر در اصطلاح
۳۰	گفتار پنجم: مسئولیت
۳۱	بند اول: مفهوم مسئولیت
۳۱	الف: مفهوم لغوی مسئولیت
۳۲	ب: مسئولیت در اصطلاح
۳۲	بند دوم: عناصر مسئولیت مدنی
۳۲	الف: وجود ضرر
۳۳	ب: فعل زیان بار
۳۴	ج: رابطه سببیت بین ضرر و فعل زیان بار
۳۴	گفتار ششم: پیشینه دیه
۳۴	بند اول: دیه در بین ملل قبل از اسلام
۳۸	بند دوم: دیه در قرآن

بند سوم : ديه در سنت و سيره اسلامی	٤٢
فصل دوم:	٤٩
ماهيت حقوقی ديه	٤٩
مبحث اول : نظريه جبران خسارت بودن ماهيت ديه	٥١
گفتار اول : دلایل جبران خسارت بودن ديه	٥٢
گفتار دوم: اختلاف و اشتراك ديه با قواعد مسئوليت مدنی	٥٤
بند اول: موارد اشتراك ديه با قواعد مسئوليت مدنی	٥٥
بند دوم : موارد اختلاف ديه با مسئوليت مدنی	٥٥
گفتار سوم : ماهيت حقوقی انواع ديه بدلی	٥٦
بند اول : ماهيت ديه بدلی قهری	٥٧
بند دوم: ماهيت ديه بدلی اختیاری	٥٨
مبحث دوم: دیدگاه مجازات بودن ماهيت ديه	٦٠
گفتار اول: ویژگی و هدف کیفر	٦٠
گفتار سوم : اختلاف و اشتراك ديه با مجازات مالی	٦٤
بند اول : موارد اشتراك ديه با مجازات مالی	٦٥
مبحث سوم: طرفداران تفکیک و دوگانه بودن ماهيت ديه	٦٧
گفتار اول: دیدگاه تفکیک در ماهيت ديه	٦٧
بند اول: حالات تفکیک	٦٧
بند دوم: دلایل نظريه تفکیک	٦٨
گفتار دوم: دیدگاه دوگانه بودن ماهيت ديه	٦٨
بند اول: دلایل دوگانه بودن ماهيت ديه	٧٠
بند دوم: نظريه برگزیده در ماهيت ديه	٧٢
نتیجه گیری در ماهيت ديه	٧٦
فصل سوم:	٨٠
مبانی و ادله جبران خسارت مازاد بر ديه	٨٠
مبحث اول: ادله مخالفان مطالبه خسارت افزون بر ديه	٨١

- گفتار اول: سکوت ادله شرعی از جبران خسارت افزون بر دیه ۸۱
- گفتار دوم: مقطوع بودن دیه در روایات ۸۴
- گفتار سوم: تعذر تقویم عضو یا نفس به مال ۸۶
- گفتار چهارم: اعتبار امر مختوم ۸۷
- گفتار پنجم: آرای دیوان عالی کشور ۸۹
- مبحث دوم: ادله جبران خسارت های مازاد بر دیه ۹۰
- گفتار اول: قاعده «لاضرر» ۹۱
- بند اول: مستندهای قاعده «لاضرر» ۹۳
- بند دوم: مفهوم قاعده «لاضرر» ۹۵
- الف: حمل نفی بر نهی ۹۵
- ب: نفی ضرر غیر متدارک ۹۶
- ج: نفی حکم ضرری ۹۷
- د: نفی حکم به لسان نفی موضوع ۹۸
- و: نهی حکومتی ۹۹
- بند سوم: نحوه استناد به قاعده لاضرر برای جبران خسارت های مازاد بر دیه ۱۰۳
- گفتار دوم: قاعده اتلاف ۱۰۶
- بند اول: مستندات قاعده اتلاف ۱۰۷
- الف: کتاب ۱۰۷
- ب: سنت ۱۰۹
- ج: حکم عقل ۱۰۹
- د: اجماع ۱۱۰
- بند دوم: نحوه استناد به قاعده اتلاف ۱۱۰
- گفتار سوم: قاعده تسبیب ۱۱۱
- گفتار چهارم: قاعده تفویت ۱۱۵
- بند اول: بررسی اشکالها در استناد به قاعده تفویت ۱۱۶
- بند دوم: بررسی ضمان منافع حر ۱۱۷

گفتار پنجم: سیره عقلا	۱۲۱
گفتار هشتم: استناد به روایات	۱۲۵
گفتار هفتم: استناد به فتاوی فقیهان معاصر و استفاده از حکم و فتاوی مقام ولایت در	
جبران خسارات مازاد بر دیه	۱۳۰
بند اول: استناد به فتاوی فقیهان	۱۳۰
بند دوم: استفاده از حکم رهبری و فتاوی مقام ولایت	۱۳۴
گفتار هشتم: نظریه‌های اداره حقوقی قوه قضاییه	۱۳۶
گفتار نهم: استناد به قانون مسئولیت مدنی	۱۳۸
نتیجه گیری از ادله جبران خسارت مازاد بر دیه	۱۴۷
مبحث سوم: ضرورت وجود نهادهای جبران کننده خسارت	۱۵۳
گفتار اول: پرداخت دیه از بیت‌المال	۱۵۴
گفتار دوم: توسعه بیمه مسئولیت	۱۵۵
گفتار سوم: تشکیل صندوق تامین خسارت‌های بدنی	۱۵۸
خاتمه: نتیجه گیری، پیشنهادها و ارائه راه حل‌ها	۱۵۹
۱- نتیجه گیری	۱۶۰
۲- پیشنهادها	۱۶۳
۳- راه حل‌ها	۱۶۶
منابع و مآخذ	۱۷۲
ب) منابع عربی	۱۷۷
ج) منابع قانونی	۱۸۱

فصل اول:

کلیات، مفاهیم و پیشینه ديه

فصل اول از دو مبحث مقدماتی بحث تشکیل شده است.

در مبحث اول، مباحث مربوط به کلیات طرح موضوع مطرح می‌شود.

در مبحث دوم، ابتدا، مباحث مربوط به مفاهیم بیان می‌شود، و در این قسمت، مفهوم دیه و الفاظ مرتبط با آن همچون ارش، خسارت و ضرر مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت، پیشینه دیه در بین ملل و دین اسلام مطرح خواهد شد.

مبحث اول: کلیات طرح موضوع

۱) طرح مساله

از آنجا که انسان در اجتماع زندگی می‌کند، لازم است در روابط اجتماعی، حقوق مردم حفظ و مورد حمایت قرار گیرد و اگر در مواردی، خسارتی به دیگران وارد شد، بایستی از جانب عامل، جبران شود.

در قوانین حاکم فعلی، در جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص، مبنای پرداخت خسارت، قوانین مربوط به دیه می‌باشد، که ظاهراً مقدار دیه معین و ثابت می‌باشد.

اما نکته مهمی که مطرح می‌شود، اینکه درپاره‌ای از صدمات، خسارات وارد شده بر مجنی علیه،

بیش از مقدار مقرر در قانون مجازات و دیه می‌باشد و مقدار پرداخت شده به عنوان دیه، از عهده آن

خسارات بر نمی‌آید، مثل اینکه جهت مداوا متحمل هزینه‌هایی شود، یا از کار افتاده شود و یا اینکه

مخارج زندگی او افزایش یابد و یا از حیث مادی و معنوی دچار کاهش ارزش شود و در این چنین

صورتی، خسارات وارد و زاید بر دیه، چگونه قابل جبران است؟ و آیا اساساً خسارات زاید بر دیه،

قابل مطالبه و جبران است؟ و از چه کسی باید طلب نمود؟ یعنی اگر عامل جرم، نتواند از عهده

پرداخت خسارت برآید یا دسترسی به او مقدور نباشد، آیا از بیت‌المال می‌شود مطالبه نمود؟

از طرفی قواعد حقوقی مثل «لاضرر» و اصل مهم و اساسی عدالت، اقتضا می‌کند که این خسارات جبران شود. اما آنچه که از جانب بعضی از اندیشمندان دینی و حقوقی و ظاهر قانون مجازات اسلامی بر می‌آید، این است که خسارات مازاد بر دیه قابل مطالبه نمی‌باشد. چرا که برای صدمات بدنی، عنوان دیه مقرر شده است و مقدار دیه نیز معین و مشخص گردیده است.

این اشکال مهم حقوقی و خلا قانونی، باعث به وجود آوردن مشکلات زیادی برای مردم و زیان دیدگان و همچنین محاکم قضایی، در مواجهه با چنین ادعاها و شکایات، و تردید در صدور حکم به نفع صاحبان حق شده است. لذا بجاست برای برطرف کردن مشکلات جامعه و روشن شدن تکلیف محاکم قانونی، مروری بر حقیقت دیه و خسارات مازاد بر آن، از طرف صاحب نظران آگاه و دلسوز دینی و حقوقی و همچنین مسئولان اجرایی و قانونی شود.

این رساله در صدد است، به این پرسش حقوقی و خلا قانونی، با تکیه بر فقه پویای امامیه و با استفاده از اصول مستدل و محکم دینی، پاسخی مناسب و صحیح ارائه دهد.

۲) ضرورت تحقیق در موضوع

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی جهت حاکمیت بخشیدن به قوانین اسلامی، احکام مربوط به دیات با عنوان «قانون مجازات اسلامی» در سال ۱۳۶۱ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و این قانون در سال ۱۳۷۷ بازنگری شده و با اصلاحاتی دیگر به تأیید مجلس رسید، اما این قوانین، از شروع اجرا با اشکالاتی مواجه بودند و یکی از شایع‌ترین آنها، بحث پرداخت خسارات زاید بر دیه بوده است.

تا قبل از شروع اجرای قانون دیات در ایران، بر مبنای قانون مسئولیت مدنی، زیان‌دیدگان از خسارات جسمانی می‌توانستند همه ضررهایی که به آنها وارد شده بود، از خسارت از کارافتادگی، هزینه درمان، افزایش هزینه زندگی و را از عامل طلب کنند. ولی با تصویب قوانین مربوط به دیات و تعیین مقدار معینی از دیه برای صدمات جسمانی، از ضرب و جرح و قتل و نقص عضو و... این سؤال و اشکال مطرح شد که با تعیین دیه، شخص آسیب دیده می‌تواند خسارات و زیان حاصل از صدمه جسمی را طلب کند یا مطالبه کند یا خیر؟

توضیح اینکه در مواد قانون دیات، توجهی و ذکری از سایر ضررهای ناشی از صدمات بدنی نکرده بود. به همین جهت از شروع اجرای این قوانین، سیستم قضایی کشور، مواجهه با اشکالات زیادی در ارتباط با مطالبه خسارات و زیان ناشی از صدمات بدنی شد و به جهت اینکه مسأله برای مجریان قضایی روشن نشده بود، احکام و آرا متفاوتی در این مورد صادر می‌شد.

هیات عمومی دیوان عالی کشور و کمیسیون استفتائی شورای عالی قضایی اداره حقوق قوه قضاییه بر این مورد تذکر می‌دادند که، ضرر و خسارت ناشی از صدمات بدنی، فقط در ذیل عنوان و مقدار دیه مقرر، قابل پیگیری و مطالبه است و درخواست مازاد بر آن، قانونی و شرعی نیست. این ایده تا سال‌ها، در دستگاه قضایی حاکم بود و احکامی که برخلاف این مبنا صادر می‌شد، از طرف دیوان عالی کشور رد می‌شد، ولی هیات عمومی دیوان عالی کشور (شعب حقوقی) در سال ۱۳۷۵ در یک رأی اصراری، با استناد بر قواعدی چون قاعده تسبیب و اتلاف و لاضرر، حکم به صحت درخواست ضرر و خسارات ناشی از صدمات بدنی نمود.

نکته‌ای که نباید از نظر دور داشت، این است که مشکل و بحث مورد نظر، هنوز به درستی از نظر حقوقی و قانونی، حل نشده است و قوانین و چارچوب مشخص، در این مورد، تصویب و صادر نشده است، اما اینگونه آرا، می‌تواند مبنا و دلیلی برای اصلاح کامل، در قوانین دیات باشد. به ظاهر آنچه سبب تبدیل مسأله ضرر و خسارات ناشی از صدمات بدنی، به یک معضل حقوقی دستگاه قضا شده است، عدم شناخت دقیق فلسفه و ماهیت دیات، و از طرفی نداشتن تحلیلی درست و واقع بینانه، از اشکالات اجرایی مقررات دیات می‌باشد.

از سویی این سؤال مطرح است، با تصویب مقررات دیات، بندهایی از قانون مسئولیت مدنی که ارتباط با خسارات بدنی دارد منسوخ شده یا این مواد، می‌تواند قابل استناد در محاکم قضایی باشند؟ چیزی که سبب اهمیت مسأله فوق شده است، اینکه دیه پرداخت شده به زیان دیدگان صدمات جسمانی، با عنایت به روشی که در محاکم برای تعیین دیه اجرا می‌شود، در اکثر موارد، نمی‌تواند جبران هزینه زیاد درمان و بیمارستان را بنماید و آنها مجبور می‌شوند با تحمل مشقت و رنج فراوان، از عهده این مخارج و سایر ضررهایی که از جهت صدمه جسمانی به آنها وارد شده برآید. البته باید

توجه داشت، مشاهده چنین وضعی در جامعه، سبب نارضایتی و ناامیدی آسیب دیدگان بدنی، نسبت به قوه قضاییه در جامعه اسلامی می‌شود.

در هر صورت، بحث مهم مشروعیت یا عدم مشروعیت جبران ضررهای ناشی از صدمات بدنی، طی این سال‌ها، همیشه مورد توجه و بحث محافل قضایی و حقوقی بوده و هنوز در کنار مسایل و مشکلات اجرایی مقررات دیه مطرح است.

لذا با توجه به امور چندگانه زیر:

از آنجا که در جرایم علیه تمامیت جسمانی افراد، قوانین دیات و مجازات اسلامی، اجرا می‌شود و در این قوانین، مقدار دیه در مقابل صدمات وارد بر بدن، معین و محدود می‌باشد.

در موارد زیادی، دیه مقرر در قانون، جوابگوی صدمات و هزینه‌های آسیب دیدگان نیست.

متأسفانه مسأله خسارات مازاد بر دیه، در منابع حقوقی فعلی، پیش بینی نشده است.

از طرفی، در منابع فقهی که تا به حال زمینه اجرا و عمل پیدا نکرده است، مورد توجه و ملاحظه واقع نشده است.

البته بنابر استفتائاتی که از مراجع تقلید در این زمینه شده است، نظرات و جواب‌های متفاوتی داده شده است و برخی از آنان قایل به جبران خسارت مازاد بر دیه شده‌اند.

بعضی از اندیشمندان و علمای حقوق، دیدگاه‌های جدیدی ارائه نموده و جبران خسارت مازاد بر دیه را با مبنای عدالت اسلامی سازگار می‌دانند.

در آرای صادر از مراجع قضایی نیز، احکام مختلفی صادر شده است و برخی از محاکم، به لزوم جبران خسارت مازاد بر دیه، حکم داده‌اند.

طبق آمار موجود، تقریباً ۴۰٪ پرونده‌های وارد به اجرای احکام را، پرونده‌های دیات تشکیل می‌دهد.

در نهایت، قوانین اسلامی باید جوابگوی تنگناها و نیازهای جامعه بوده باشد.

لذا مسأله خسارات مازاد بر دیه، به عنوان یک نیاز و چالش در مقابل قوانین موجود و منابع فقهی فعلی خودنمایی می‌کند. بنابراین لازم و ضروری است که قوانین حاکم بر صدمات بدنی و دیات مورد بازبینی و مذاقه قرار گیرد. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ که به صورت آزمایشی مورد

اجرا قرار گرفت و با تغییراتی در سال ۱۳۹۲ مورد بازبینی قرار گرفته است، خالی از ایراد نبوده و بجاست با توجه کامل، مورد اصلاح قرار گیرد، و مساله خسارات مازاد بر ديه، با اصول و مبانی دینی، مورد توجه و تطبیق قرار گرفته و جواب متقن و قانع کننده‌ای برای آن یافته و این شبهه، که قوانین اسلامی موجود، جوابگوی نیازهای جامعه نیست، از ذهن‌ها زدوده شود. بنابراین لازم است، فقه پویای شیعه و اندیشمندان و فقهای دلسوز و گرانقدر، با استفاده از انفتاح باب اجتهاد، پاسخگوی اینگونه مسائل جدید بوده باشند.

لذا تحقیق درباره مساله خسارات مازاد بر ديه، بسیار اساسی و ضروری می‌نماید و هدف از آن

پاسخگویی به تنگناهای قانونی و شبهه‌های پیش آمده و برطرف نمودن نیازهای مربوط می‌باشد.

۳) هدف و انگیزه

با توجه به اینکه قوانین مورد نیاز جامعه اسلامی، بایستی به تصویب قوه مقننه برسد تا زمینه اجرا پیدا نماید، تا به حال در زمینه مسئولیت خسارات مازاد بر ديه، این روند انجام نشده است و مشکلات حقوقی پیش آمده از این جهت، در وضعیت بلا تکلیفی قرار گرفته است، و مهمترین دلیل عدم تصویب و اجرای این نیاز قانونی، تمرکز بر این نکته و مبنا بوده است که در خسارات جسمانی، عنوان ديه، وسیله جبران خسارت در منابع فقهی می‌باشد و مقدار ديه نیز ثابت بوده و قابلیت کم و زیاد شدن را ندارد.

لذا اگر این مبانی حقوقی و فقهی، توجیه و تفسیر جامع و کامل شود و این قوانین به مرحله تصویب و اجرا برسد، بخش زیادی از خلا قانونی در ارتباط با حقوق مردم و نیاز آنان حل خواهد شد و از طرفی محاکم حقوقی از تشنگی آرا به دور مانده و آرای محکم و مستدلی را ارائه خواهند نمود.

مطالعه و بررسی همه جانبه موضوع «مسئولیت خسارت مازاد بر ديه» می‌تواند زمینه‌ساز مساعدی در جهت به تصویب رساندن و اجرای قوانین مربوط به ديه و خسارات مازاد بر آن، در مراجع قانون گذاری و قضایی باشد.

۴) سؤال‌های اصلی و فرعی تحقیق

با توجه به اینکه در قانون مجازات اسلامی با عنوان دیه، از صدمات بدنی، برآورد خسارت شده است، لذا با دقت نظر در ماهیت دیه و تبیین حدود و فلسفه وضع آن، در مصادر اولیه تشریح، باید پاسخی جامع و همه جانبه به مسأله خسارات مازاد بر دیه داد.

سؤال اصلی این است که:

۱- آیا طبق مبانی فقهی و حقوقی، جبران خسارت‌های مازاد بر دیه، امکان دارد؟

و سؤال‌های فرعی عبارتند از:

۲- مصادیق برجسته خسارت‌های مازاد بر دیه کدام هستند؟

۳- ماهیت فقهی و حقوقی دیه چیست؟

۴- مسؤل پرداخت خسارات مازاد چه کسی می‌باشد؟

۵) فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی عبارت است از:

۱- بر طبق بعضی از مبانی فقهی و حقوقی، از جمله قواعدی همچون «لاضرر»، «تسبیب»، «اتلاف»..... و فتاوی برخی از مراجع دینی، عده‌ای از فقهای اسلامی و اندیشمندان حقوقی، بعضی از خسارات مازاد بر دیه را قابل جبران می‌دانند.

و فرضیه‌های فرعی عبارتند از:

۲- مهمترین مصادیق خسارات مازاد شامل هزینه درمان، از کار افتادگی، عدم نفع، خسارت (کاهش ارزش) معنوی و افزایش مخارج زندگی است.

۳- در باب ماهیت دیه، دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد، و مبنای دوگانه بودن (جبران خسارت و کیفر) ماهیت دیه، مقرون به صحت بوده و بر همین ایده، می‌توان جبران خسارت مازاد بر دیه را پیگیری نمود.

۴- مسؤل پرداخت خسارات، بسته به شرایط می‌تواند، جانی، عاقله و بیت‌المال و بیمه باشد.

۶) پیشینه تحقیق

در منابع فقه و حقوق اسلامی، در خصوص پیشینه موضوع (مسئولیت خسارت مازاد بر دیه) با بررسی اجمالی که از متون فقهی و قانونی، به عمل آمد، چنین عنوانی مطرح نبوده است و همچنین در این زمینه، کتاب یا رساله خاصی تدوین نشده است. اگر چه در کشورهای غربی، از صدمات وارد بر بدن، تحت عنوان بیمه، جبران خسارت می‌شود و یا در کشورهای اسلامی اهل سنت که، عمدتاً تابع حقوق غربیان هستند، همین مبنا اجرا می‌شود. اما با توجه به مشکلات و خلاهای پیش آمده در جامعه و محاکم قضایی، این موضوع در سال‌های اخیر در محافل علمی، حقوقی، حوزوی و دانشگاهی مطرح شده است و از طرف اندیشمندان و صاحب نظران فقهی و حقوقی، نوشته‌ها و مقاله‌هایی در این زمینه، در بعضی مجلات علمی و تحقیقی چاپ شده است.

از جمله:

۱ - مقاله «آنچه که بزهکار افزون بر دیه باید پردازد» توسط سید محمود شاهرودی رییس سابق قوه قضاییه، در مجله فقه اهل بیت شماره ۵ و ۶ می‌باشد.

این مقاله توسط رییس وقت قوه قضاییه، که سال‌ها مسئولیت آن را به عهده داشته، نوشته شده است و مسأله جبران خسارات مازاد بر دیه را از نظر روایی و فقهی مورد بررسی قرار داده است و در بعضی موارد از جمله هزینه درمان، قائل به پرداخت آن از جانب مرتکب شده است.

۲ - همچنین مقاله «دیه و خسارت‌های زاید» توسط سید عطاالله معنوی از طرف مرکز تحقیقات قوه قضاییه می‌باشد.

این مقاله از طرف مرکز تحقیقات قوه قضاییه چاپ شده است، مرکز تحقیقات که با استفاده از نویسندگان و محققان، در شناسایی نیازها و چالش‌های حقوقی روز فعالیت می‌کند، طرح این ایده از جانب این مرکز جای تقدیر دارد. اگر چه بحث دیه و خسارت‌های زاید در این نوشته، عمدتاً از جهت روایی و فقهی مورد تحقیق قرار گرفته است.

۳ - در شماره نهم ماهنامه دادرسی، مقاله‌ای با عنوان «آرا و نظریات صاحب نظران و مراجع تقلید پیرامون خسارت زاید بر دیه» چاپ شد.

در این نوشته، استفتا و جواب مراجع عظام در ارتباط با جبران خسارات مازاد بر دیه بیان شده است، و عمدتاً کسانی که قائل به عدم جواز جبران خسارات شده‌اند، با استدلال به اینکه چون مقدار دیه، مقطوع و معین است، بنابراین زاید بر آن، چیزی به عهده جانی نمی‌آید، ضمن اینکه برخی از مراجع، با استناد به قواعدی همچون لاضرر، تسبیب و اتلاف، قائل به جبران خسارت، توسط جانی در حق مجنی علیه، خصوصاً در باب هزینه درمان شده‌اند.

۴ - در کتاب دیدگاه‌های نو در حقوق کیفری اسلام توسط سید محمد حسن مرعشی به بحث خسارات مازاد بر دیه پرداخته است.

این کتاب که به وسیله یک قاضی حقوقدان به رشته تحریر درآمده است در خور تحسین است، چون ایشان مدت مدیدی در قوه

قضاییه، فعالیت حقوقی و قضایی داشته است و به مشکلات حقوقی جامعه و اینکه مراکز قانونی و اجرایی در رفع آنها کوشا باشند، واقف بوده و در صدد ارایه راه حل برای جبران خسارات مازاد بر دیه، با استفاده از ادله محکم و مستدل فقهی و حقوقی بر آمده است و در موارد متعدد قائل به جواز جبران خسارت شده است.

۵- در کتاب مسئولیت مدنی ناصر کاتوزیان به بحث جبران خسارات مازاد بر دیه اشاره نموده است. ایشان در لابلای کتاب در مورد ماهیت دیه و جبران خسارات بدنی، ضمن قبول ماهیت دوگانه برای دیه و اینکه دیه حداقل مجازات برای جانی می‌باشد، با استدلال از ادله حقوقی و قواعد مهمی چون لاضرر و تسبیب، قائل به جبران خسارات مازاد بر دیه شده است.

۶- حمید درخشان نیا در کتاب ضرر و زیان ناشی از جرم بحث جبران خسارات مازاد بر دیه را مورد بررسی قرار داده است.

ایشان نیز سالیانی در دستگاه قضا، مشغول به فعالیت قضایی بوده است و با شناخت از خلا قانونی در دفاع از مجنی علیه، در خصوص خسارات مازاد بر دیه و ارایه مباحث و ادله حقوقی و رویه‌های قضایی، در موارد متعدد، قائل به جبران خسارات مازاد بر دیه شده است.